

Το Προγράμμα Π.Ε.: «Περιβαλλοντικό Μονοπάτι στην Πυρσόγιαννη»

Καραμπίνας Φίλιππος

Υπεύθυνος του ΚΠΕ Κόνιτσας—Πραμάντων

filippkar@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ιδέα για το παιχνίδι "Περιβαλλοντικό Μονοπάτι στην Πυρσόγιαννη" δημιουργήθηκε από την ανάγκη να προσεγγιστεί με τρόπο ευχάριστο και παιγνιώδη η ιστορική, κοινωνική και οικολογική διάσταση του περιβάλλοντος αυτής της περιοχής. Βασικά εργαλεία του παιχνιδιού είναι ο χάρτης και η πυξίδα με τις ερωτήσεις. Ο χάρτης σχεδιάστηκε με βάση του τοπογραφικού σχεδίου της Πυρσόγιαννης και απομονώθηκε συγκεκριμένο τμήμα του οικισμού, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι στόχοι του παιχνιδιού. Διάφορες φωτογραφίες με χαρακτηριστικά κτίσματα, που συναντάμε στη διαδρομή, όπως εκκλησίες, Δημαρχείο, βρύση, κ.λ.π. εμπλουτίζουν το χάρτη για να βοηθήσουν τους μαθητές να προσανατολίζονται στο χώρο και να εντοπίζουν την διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσουν. Πρωταγωνιστές σε όλη την διάρκεια του παιχνιδιού είναι οι ίδιοι οι μαθητές, που αναλαμβάνουν διαφόρους ρόλους, οι οποίοι εναλλάσσονται για τη σωστή εξέλιξη του παιχνιδιού, όπως την ανάγνωση του χάρτη, το συντονισμό της ομάδας, την εκφώνηση των ερωτήσεων- πληροφοριών, την καταγραφή των στοιχείων που εντοπίζουν και την παρουσίαση των ευρημάτων.

Θεματική Ενότητα: ΚΠΕ

Λέξεις κλειδιά : περιβαλλοντική εκπαίδευση, περιβαλλοντικό μονοπάτι, βιωματική προσέγγιση, Δίκτυο Παραδοσιακοί Οικισμοί και Φύση, προστασία περιβάλλοντος, παραδοσιακά χωριά, Αξιολόγηση περιβαλλοντικού προγράμματος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύνδεση της σχολικής ζωής με το άμεσο περιβάλλον του μαθητή αποτελούσε ανέκαθεν ένα βασικό ζητούμενο της εκπαίδευσης. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση αποτελεί πλέον συστατικό στοιχείο πλέον τη σχολικής ζωής ως μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης των μαθητών απέναντι στο περιβάλλον, Αυτό προδιαγράφει ως ένα βαθμό το πεδίο δράσης της, τους τομείς ενδιαφέροντος της και τις κατευθύνσεις των στόχων που μέσα απ' αυτή επιδιώκονται, Χρυσοφίδης Κ. 1994.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην προσπάθειά της να παρέμβει διαθρωτικά, ώστε η συμπεριφορά των μαθητών από εχθρική ή αδιάφορη προς το περιβάλλον να μεταβληθεί σε συμπεριφορά φιλική προς αυτό. Είναι απαραίτητο να θέτει μια σειρά από στόχους που συνδυαστικά και με την ανάπτυξη κατάλληλων διδακτικών στρατηγικών θα μπορέσουν να βοηθήσουν, ώστε η προσπάθεια αυτή να οδηγήσει σε

επιθυμητά αποτελέσματα. Οι στόχοι αυτοί καλύπτουν όλο το φάσμα των διδακτικών στόχων : γνωστικούς, θυμικούς ,και ψυχοκινητικούς, B.S.BLOOM κ.α. (1972).

Ο μαθητής μπορεί και πρέπει να συμμετέχει ενεργά στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση της μάθησης ως συνειδητός και υπεύθυνος συνεργάτης. Α.Γεωργόπουλος (1999).

Η ενεργός συμμετοχή του μαθητή συντελεί στην ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή να οργανώνει μαθησιακές καταστάσεις, και να αυτονομείται, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει την διάθεση του να συμμετέχει ενεργά στην παραπέρα πορεία της μαθησιακής αναζήτησης , χάρη στην ενύσχυση των ποικίλων κινήτρων που σχετίζονται με καταστάσεις που εκπορεύονται από τις ανάγκες του, WEIDENMANN/KRAPP κ.α(1993). Η διδακτική προσέγγιση της μάθησης , με βάση τις αρχές του Προγραμματισμού, πήρε στις μέρες μας μια νέα διάσταση, τονίζοντας ιδιαίτερα τη σημασία της ενεργούς συμμετοχής των μαθητών στη διαμόρφωση του μαθήματος , M.BRUMLIK (1992).

Μια μέθοδος χρησιμοποιούμενη στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι η οργανωμένη από πριν διαδρομή μέσα από διάφορες τοποθεσίες που διαθέτουν κάποια χαρακτηριστικά, τα οποία ο εκπαιδευτικός θα ήθελε να δείξει τα παιδιά και στην οποία συμμετέχουν ενεργά σε όλη την πορεία . Αυτό είναι το περιβαλλοντικό μονοπάτι το οποίο προσεγγίζει διαφορετικές διαστάσεις του περιβάλλοντος (Ιστορική, κοινωνική, οικολογική). Από την ανάγκη να προσεγγιστεί η ιστορική, η κοινωνική και η οικολογική διάσταση του περιβάλλοντος της Πυρσόγιαννης με τρόπο ευχάριστο και παιγνιώδη, το « Περιβαλλοντικό Μονοπάτι στην Πυρσόγιαννη» είναι ένα παιχνίδι που στηρίζεται σε μία βασική και ευρέως διαδεδομένη μεθοδολογική τεχνική της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, «το *Περιβαλλοντικό Μονοπάτι*» Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη ,Ε., (1993)

Ορισμός Περιβαλλοντικού Μονοπατιού :

Το Περιβαλλοντικό Μονοπάτι είναι μια εκπαιδευτική διαδρομή σε προεπιλεγμένο χώρο, με συγκεκριμένους στόχους, προκαθορισμένους σταθμούς και δραστηριότητες, Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη ,Ε., (1993).

Το Περιβαλλοντικό Μονοπάτι δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά για:

- παρατήρηση, βίωση και καταγραφή στοιχείων του ανθρωπογενούς ή του φυσικού περιβάλλοντος με την άμεση επαφή μαζί του,
- σύγκριση, εξαγωγή συμπερασμάτων και διαμόρφωση προτάσεων,
- ανάπτυξη δεξιοτήτων στα πλαίσια ομαδικής εργασίας,
- ανάληψη δράσεων για το περιβάλλον. Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη ,Ε., (1993)

Σκοπός του «Περιβαλλοντικού Μονοπατιού στην Πυρσόγιαννη»

Να προσεγγίσουν οι μαθητές τα στοιχεία που συνθέτουν το περιβάλλον της Πυρσόγιαννης ολιστικά και διαθεματικά, δηλαδή μέσα από τις επιμέρους γνωστικές περιοχές. Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη ,Ε., (1993)

Στόχοι του «Περιβαλλοντικού Μονοπατιού στην Πυρσόγιαννη»

- Να εξοικειωθούν με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής, ώστε να συνειδητοποιήσουν την ομορφιά της φύσης και την αισθητική του τοπίου.
- Να αποκτήσουν γνώσεις μέσα από την παρατήρηση, την ανακάλυψη και την ενεργό συμμετοχή.

- Να εμπλέξουν όλες τις αισθήσεις τους.
- Να αναπτύξουν δεξιότητες, όπως ανάγνωση χάρτη, αξιοποίηση στοιχείων που οδηγούν στα ίχνη ανθρώπων παλαιότερων εποχών, χρήση οργάνων, συνεργασία, ομαδικότητα, φαντασία, λήψη αποφάσεων κ.ά.
- Να βιώσουν συναισθήματα, όπως συγκίνηση, ευαισθησία, σεβασμό, χαρά κ.ά.
- Να εκφραστούν καλλιτεχνικά (π.χ μέσα από τη δημιουργία ποιήματος, παντομίμα κ.ά).
- Να καλλιεργήσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες εμπλουτίζοντας το λεξιλόγιό τους, μέσα από την επικοινωνία, τη γραπτή και προφορική έκφραση (π.χ. συνέντευξη).
- Να προβληματιστούν, να στρέψουν την προσοχή τους στα ειδικά προβλήματα της κοινότητας και να αντιληφθούν τις συνέπειες των ανθρώπινων παρεμβάσεων στο περιβάλλον, ώστε να λειτουργήσουν ως ενεργοί πολίτες για την προστασία του.

Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη ,Ε., (1993)

Εργαλεία του «Περιβαλλοντικού Μονοπατιού στην Πυρσόγιαννη»

1. Ο χάρτης
2. Η «πυξίδα» με τις ερωτήσεις

Ο χάρτης

Ο χάρτης σχεδιάστηκε βάσει του τοπογραφικού σχεδίου της Πυρσόγιαννης. Από το συνολικό τοπογραφικό σχέδιο απομονώθηκε συγκεκριμένο τμήμα του οικισμού. Στο χάρτη ορίζεται συγκεκριμένη διαδρομή με 24 σημεία – σταθμούς. Διάφορες φωτογραφίες με χαρακτηριστικά κτίσματα βοηθούν τους μαθητές να προσανατολίζονται στο χώρο και να εντοπίζουν τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσουν.

Η «πυξίδα» με τις ερωτήσεις

Η «πυξίδα» είναι ένα φυλλάδιο με είκοσι τέσσερις ερωτήσεις ή και πληροφορίες που στρέφουν το ενδιαφέρον των μαθητών στα αντίστοιχα 24 σημεία – σταθμούς. Δήμος Μαστοροχωριών ,(2005).

Κανόνες του «Περιβαλλοντικού Μονοπατιού στην Πυρσόγιαννη»

Τα παιδιά σε ομάδες βάσει του χάρτη και της πυξίδας με τις ερωτήσεις, κινούνται στη διαδρομή με τα 24 σημεία σταθμούς.

Έτσι, εμπλέκονται σε διαδικασίες παρατήρησης, προβληματισμού, διερεύνησης, ευαισθητοποίησης και καλλιτεχνικής έκφρασης.

Προετοιμασία του «Περιβαλλοντικού Μονοπατιού στην Πυρσόγιαννη»

Στο χώρο του ΚΠΕ γίνεται:

- Αξιοποίηση εποπτικού υλικού (μακέτα παραδοσιακού οικισμού, εργαλεία μαστόρων, φωτογραφίες).
- προβολή σχετικού εκπαιδευτικού υλικού από όπου οι μαθητές μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες, μηνύματα και ερεθίσματα για την εργασία στο πεδίο,
- παρουσίαση των κανόνων του παιχνιδιού και του τρόπου εργασίας της κάθε ομάδας.

Εφοδιασμός με απαραίτητο εξοπλισμό:

Αλτίμετρο, κιάλια, μεζούρα, φωτογραφική μηχανή, πυξίδα, δημοσιογραφικό κασετόφωνο, θερμόμετρο, χαρτιά, χρώματα

Ρόλος εκπαιδευτικού στο « Περιβαλλοντικό Μονοπάτι στην Πυρσόγιαννη»

- να δίνει τις γενικές οδηγίες και κατευθύνσεις,
- να συντονίζει,
- να συμβουλεύει,
- να παρακινεί και
- να εμπυχώνει,

Είναι συνεργάτης και μέλος της ομάδας, γίνεται και ο ίδιος μαθητής – ερευνητής.

Ρόλος μαθητών στο « Περιβαλλοντικό Μονοπάτι στην Πυρσόγιαννη»

Οι μαθητές είναι πρωταγωνιστές σε όλη τη διάρκεια του παιχνιδιού.

Αναλαμβάνουν διάφορους ρόλους, οι οποίοι εναλλάσσονται, όπως:

- ανάγνωση του χάρτη,
- συντονισμό της ομάδας,
- εκφώνηση ερωτήσεων,
- καταγραφή στοιχείων
- παρουσίαση ευρημάτων.

Ακολουθούμε τη ροή του παιχνιδιού, όμως αξιοποιούμε το τυχαίο, τον αυθορμητισμό, το ενδιαφέρον των μαθητών και τη δυναμική της ομάδας
Χρυσάφιδης, Κ., (1994)

Παρουσίαση του παιχνιδιού:

«Το Περιβαλλοντικό Μονοπάτι στην Πυρσόγιαννη

Στο σημείο αυτό:

- Δίνονται οι τελικές κατευθύνσεις του παιχνιδιού.
- Οι μαθητές αποκτούν μια πρώτη συνολική εικόνα του παραδοσιακού οικισμού.
- Κατανέμονται οι ρόλοι και οι αρμοδιότητες στα μέλη των ομάδων

Χρυσάφιδης, Κ., (1994)

Αρχίζει το περιβαλλοντικό Μονοπάτι.

Ερώτηση 1^η :

Το επάγγελμα του φούρναρη παλαιότερα δεν υπήρχε στους μικρούς οικισμούς, καθώς το ζύμωμα του ψωμιού ήταν δουλεία της νοικοκυράς. Αντίθετα υπήρχαν παραδοσιακά επαγγέλματα, τα οποία χάθηκαν στο χρόνο.

Μπορείτε να σκεφτείτε μερικά?

Ερώτηση 2^η :

Αποτελεί συστατικό της ζωής του πλανήτη και ταυτόχρονα στοιχείο πολιτισμού. Σήμερα αντιμετωπίζουμε το πρόβλημα της μείωσής του και της ρύπανσής του. Τι είναι ? Ας αυτοσχεδιάσουμε : Καθημερινές σκηνές στη βρύση .

Στάση 3^η :

Στον χώρο διαδραματίζονται σημαντικές στιγμές κοινωνικές, πολιτισμικές εκδηλώσεις των κατοίκων .

Παρατηρείστε γύρω σας ..Ποια σημεία δηλώνουν ότι βρισκόμαστε σε κεντρικό σημείο του χωριού?

Στάση 4^η :

Είναι παγκόσμιο μυθικό τέρας με τρομακτική όψη. Βλέπει πολύ καλά, γι' αυτό και τα μάτια του είναι μεγάλα. Κρατά στο πόδι του το κλειδί του σπιτιού . Διώχνει το κακό. Είναι προστάτης της οικογένειας και του κτίσματος .

Τι είναι? Τσουντη, Μ., (2006),

Στάση 5^η :

Κάτω από το δένδρο αυτό οι κάτοικοι του χωριού ανταμώνουν και βρίσκουν δροσιά στην πλούσια σκιά του. Το φύλλο του μοιάζει με την παλάμη μας . Συνήθως, το συναντούμε εκεί που υπάρχει άφθονο νερό.

Ποιο δέντρο είναι? Πάρτε του μέτρα, για να σας πει την ηλικία του ! (Μετρήστε σε εκατοστά τη περιφέρεια του δέντρου και σε ύψος !,30 μ. και διαιρέστε το με το 2,5) Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2005)

Στάση 6^η :

Χαρακτηριστικό στοιχείο όλων των κτιρίων του χωριού είναι το αρμολόι, δηλαδή ο τρόπος σύνδεσης της πέτρας για το χτίσιμο του τοίχου. Παρατηρήστε το και ψηλαφίστε το... Αρμολόι,(1980)

Στάση 7^η:

Στα κηπάρια των σπιτιών, που συχνά ήταν φτιαγμένα με πεζούλες για τη συγκράτηση του εδάφους, η οικογένεια καλλιεργούσε τα απαραίτητα. Ποια ήταν αυτά ? Λυμπερόπουλος, Γ., (2000),

Στάση 8^η :

Κοιτάζτε γύρω σας που απλώνονται οι στέγες των σπιτιών του χωριού. Ποια είναι τα υλικά που χρησιμοποιούν για το κτίσιμο του τοίχου και της στέγης των σπιτιών και γιατί? Τι υλικά χρησιμοποιούνται σήμερα?

Στάση 9^η:

Είναι παλιό, παραδοσιακό πέτρινο δρομάκι. Κατά διαστήματα έχει κάθετες πλάκες που εξέχουν και βοηθούν στο βηματισμό ανθρώπων και ζώων. Τι είναι?

Στάση 10^η :

Ας ταξιδέψουμε πίσω στο χρόνο.... Τι θα λαμβάνατε υπόψη σας, για να επιλέξετε τη θέση που θα χτίζατε τον οικισμό?

Στάση 11^η:

Ο χώρος αυτό είναι ιερός. Το ποιο σημαντικό του τμήμα δείχνει την ανατολή .Ψάξτε τις πληροφορίες που μας δίνει το κτίσμα για την ιστορία του.

Στάση 12^η :

Ωρα για δημιουργία...με θέα το χωριό εμπνευστείτε και συνθέστε το δικό σας ομαδικό ποίημα .

Στάση 13^η :

Είδος τοίχου, χωρίς συνδετικό υλικό (λάσπη, τσιμέντο κ.α.) που όμως αντέχει στον χρόνο. Δείχνει την ικανότητα των μαστόρων. Τι είναι ?

Στάση 14^η :

Ο χώρος αυτός σήμερα προορίζεται να γίνει το Μουσείο του Ηπειρώτη Μάστορα. Μέχρι το 1987 ήταν Δημοτικό Σχολείο. Σήμερα, όμως, δεν υπάρχουν μαθητές για να φοιτήσουν σε αυτό. Ποιοι είναι οι λόγοι που οδήγησαν στο κλείσιμο του σχολείου και τη εγκατάλειψη του χωριού από τους νέους ?
Δήμος Μαστοροχωρίων ,(2005).

Στάση 15^η :

Χαρακτηριστικό του σπιτιού αυτού είναι η φαλτσογωνιά, δηλαδή ένα «φαγωμένο» τμήμα του τοίχου δίπλα στο δρόμο.
Σε τι εξυπηρετούσε? Λυμπερόπουλος, Γ., (2000).

Στάση 16^η :

Το σημείο αυτό είναι η είσοδος για τη αυλή του σπιτιού. Την παλιά εποχή διαχώριζε τη ζωή της οικογένειας από τον έξω κόσμο. Έχει φρουριακή όψη για να προστατεύει από ληστές και κατακτητές
Εντοπίστε :α) Την κτητορική επιγραφή β) το ρόπτρο & τις πεζούλες
Σε τι χρησίμευαν? Ας αυτοσχεδιάσουμε : σκηνές της γειτονιάς . Λυμπερόπουλος, Γ., (2000),

Στάση 17^η :

Βρίσκετε μπροστά σε ένα κάδο απορριμμάτων.
Σήμερα, οι άνθρωποι ρίχνουν τα σκουπίδια τους εδώ.
Τι γινόταν την παλιά εποχή? Παρήγαγαν οι άνθρωποι σκουπίδια ?

Στάση 18^η :

Σε αυτό το σημείο θα βρείτε ένα διαφορετικό σπίτι από τα υπόλοιπα του χωριού. Ποια είναι τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του σπιτιού αυτού ? Τσουντη, Μ., (2006),

Στάση 19^η :

Στο διώροφο αυτό παραδοσιακό σπίτι δε θα δείτε, ούτε μπετόν, ούτε σίδερα για τη στήριξή του. Στέκει όμως ορθό στο πέρασμα των αιώνων .Χαρακτηριστική πέτρινα φουρούσια, δηλαδή πέτρινα καλλιτεχνήματα που προσφέρουν στήριξη, σηκώνουν μεγάλο βάρος και προστατεύουν το κτίσμα από την υγρασία . Πού βρίσκονται? Αρμολόι,(1980)

Στάση 20^η :

Χώρος σε προσήλιο μέρος για να αποθηκεύσουμε την τροφή των ζώων, δηλαδή κλαδιά, άχυρα, καλαμπόκι. Τι είναι ? Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2005 β)

Στάση 21^η :

Στο χαγιάτι του ιερού αυτού χώρου θα δείτε πολλά λιθανάγλυφα. Τι απεικονίζουν? Αποτυπώστε ή ζωγραφίστε ένα από αυτά στο χαρτί σας. Σε τι διαφέρει από τον Άγιο Γεώργιο? Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2005 β)

Στάση 22^η :

Ωρα για παντομίμα ... Ας θυμηθούμε την τέχνη των κουρδάρων ! Αρμολόι,(1980)

Στάση 23^η :

Είστε μπροστά σε ένα παραδοσιακό σπίτι. Μπορείτε να δείτε: 1) τα αγκωνάρια β) τις ξυλοδεσιές3)τα τζινέτια 4)τα ανακουφιστικά τόξα .Τι είναι αυτά ? Που βρίσκονται? Ποιος είναι ο ρόλος τους στην στήριξη του σπιτιού ? Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2004)

Στάση 24^η :

Εδώ θα πάρετε μερικές πληροφορίες για τον οικισμό στην σημερινή εποχή. Γίνεται δημοσιογράφοι : α) Ποιες υπηρεσίες λειτουργούν σήμερα στο χωριό? β) Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι του χωριού σήμερα (Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, συγκοινωνία, προμήθεια αγαθών ..). γ) Πόσοι κάτοικοι υπήρχαν παλιά και πόσοι κατοικούν μόνιμα σήμερα? δ) Μπορείτε να προτείνετε τρόπους ανάπτυξης του οικισμού, ώστε να παραμείνει ζωντανός ? Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2004)

Τέλος μονοπατιού και Αξιολόγηση από τους μαθητές του περιβαλλοντικού προγράμματος με ερωτηματολόγιο, Χρυσαφίδης, Κ., (1994).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι μαθητές μέσα από το πρόγραμμα κατάφεραν να εξοικειωθούν με το φυσικό και Ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής , ώστε να συνειδητοποιήσουν την ομορφιά της φύσης και την αισθητική του τοπίου .

Απέκτησαν γνώσεις μέσα από την παρατήρηση, την ανακάλυψη και την ενεργό συμμετοχή. Ανάπτυξαν τις δεξιότητες, όπως ανάγνωση χάρτη, αξιοποίηση στοιχείων που οδηγούν στα ίχνη ανθρώπων παλαιότερων εποχών, έκαναν χρήση οργάνων, συνεργάστηκαν , απέκτησαν ομαδικότητα , φαντασία και πήραν αποφάσεις για διάφορα ζητήματα που προέκυπταν .Βίωσαν συναισθήματα και έμπλεξαν όλες τις αισθήσεις τους .Εκφράστηκαν καλλιτεχνικά με την δημιουργία ποιημάτων και παντομίμας .Καλλιέργησαν τις γλωσσικές τους δεξιότητες εμπλουτίζοντας το λεξιλόγιό τους, μέσα από τη επικοινωνία , την γραπτή και προφορικά έκφραση(συνέντευξη).Προβληματίστηκαν και έστρεψαν την προσοχή τους στα ειδικά προβλήματα της κοινότητας και αντιλήφθηκαν τις συνέπειες των ανθρώπινων παρεμβάσεων στο περιβάλλον και έμαθαν πως να λειτουργούν ως ενεργοί πολίτες για την προστασία του .

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας πρέπει σε ένα μέρος να στηρίζεται στις τοπικές κοινωνίες που είναι αειφορικά προσανατολισμένες. Η βιωματική απόκτηση οικολογικών εννοιών και αξιών όπως σεβασμό στο περιβάλλον, αίσθηση μέτρου και της αρμονίας με τη φύση , οι επόμενες γενιές θα

είναι ποιο ευαισθητοποιημένες ώστε να πετυχαίνετε ο στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για τη δημιουργία του Περιβαλλοντικού Μονοπατιού συνεργάστηκε η Παιδαγωγική Ομάδα του Κ.Π.Ε.ΚΟΝΙΤΣΑΣ 2005--2009

Τσούβαλη Κατερίνα , Φιλόλογος, Υπεύθυνη , Νάστου Μαριάννα, Δασκάλα, Αναπληρ. Υπεύθυνη, Σούζου Αριστέα, Δασκάλα, Ζαλοκώστα Μαρία, Νηπιαγωγός, Αλεξίου Γεώργιος, Δασοπόνος, Ζιώγου Ευφροσύνη, Νηπιαγωγός, Ντάγκας Παντελής, Φιλόλογος, Τσιάρα Ευθυμία, Νηπιαγωγός (Msc), Γαργάλας Παναγιώτης, Μαθηματικός
τους οποίους ευχαριστούμε θερμά

Βιβλιογραφία

1. Αρμολί, Περιοδική Έκδοση Προοδευτικής Ένωσης Πυρσόγιαννης, τ.1-10, 1976-80.
2. Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε., (1993), Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αρχές - Φιλοσοφία, Μεθοδολογία, Παιχνίδια & Ασκήσεις, Αθήνα, Gutenberg.
3. Γεωργόπουλος, Α., (2005), Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ο νέος πολιτισμός που αναδύει, στην Αθήνα, Gutenberg.
4. Δήμος Μαστοροχωρίων ,(2005), μαστοροχώρια, Οδηγός γνωριμίας με το Δήμο Μαστοροχωρίων , Τρίκαλα, εκδ. «έλλα»
5. Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2004) Παραδοσιακοί Οικισμοί και Φύση, Κόνιτσα.
6. Κ.Π.Ε.Κόνιτσας, (2005 β), Φύση και Έργα Ανθρώπων, Κόνιτσα.
7. Λυμπερόπουλος, Γ., (2000), Κόνιτσα-Ιστορία και Πολιτισμός, Κόνιτσα.
8. Σκούρτης, κ.,(2004), Ξυλογλύπτες και σκαλιστές κασελες από τους Χιονάδες της Ηπείρου, Αθήνα, εκδ. «εκ Χιονάδων ».
9. Τσουντη, Μ., (2006), Ηπειρωτικά Λιθόγλυπτα, Τέχνη και κοινωνία, Ανιχνεύοντας το Ζαγόρι, Ιωάννινα, Gutenberg.
10. Χρυσαφίδης, Κ., (1994), Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία- Η μέθοδος project στο Σχολείο, Αθήνα, Gutenberg.
11. B.S.BLOOM (1972), taxonomy of educational objectives –Cognitive Domain, McKay, N.York- KRTHWOHL/ BLOOM/MASIA, Taxonomie von Lernzielen im affaktiven Bereich, Beltz, Weinheim (στα Ελληνικά :Ταξινόμια διδακτικών στόχων, μτφρ.Α. Λαμπράκη-Παγανού, Κώδικας Αθηνά).
12. Α ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ, Για το Μαθητοκεντρισμό, Π.Ε.Ε.Κ.Π.Ε., Θεσσαλονίκη 15-16/199-Μ. GOEHLICH(1997), Offener Unterricht, Community Education, Alternatichulpaedagogik, Reggiopaedagogik, Beltz, Weinheim.
13. WEIDENMANN/KRAPP κ.α(1993), Paedagogische Psychologie, Beltz, Weinheim.
14. M. BRUMLIK(1992), Symbolischer Interaktionismus (Enzyklopaedie Erziehungswissenschaft) Klett-Cotta, Stuttgart.